

Asia: VN/30163/2023

Lausuntopyyntö luonnoksesta valtioneuvoston kulttuuripoliittiseksi selonteoksi

Visio

**Kannatatteko kulttuuripoliittisen selonteon visiota?
Kyllä / En. Jos ette, kuvaillkaa mahdolliset muutostarpeet.**

-

Mahdolliset muutostarpeet.

-

Tavoitteet

Kannatatteko kulttuuripoliittisen selonteon neljää tavoitetta?

-

Jos vastasitte en, kuvaillkaa tiiviisti mahdolliset muutostarpeet.

-

Toimenpide-ehdotukset

Tässä on lueteltu yhdeksän toimenpidekokonaisuutta. Mitkä raportin toimenpide-ehdotuksista ovat mielestänne kaikkein tärkeimmät ja kiireellisimmät toteuttaa? Valitse ensin yksi (1) haluamasi toimenpidekokonaisuus ja kirjoita sen jälkeen haluamasi toimenpide-ehdotukset alla olevaan tilaan kaikki peräkkäin. Valitse yhteensä enintään viisi (5).

-

Oma roolinne tulevassa toimeenpanossa

Millaisena näette oman tai edustamanne tahon roolin kulttuuripoliittisenselonteon toimeenpanossa?

-

Tiivistelmä näkemyksistänne

Tähän voitte kirjoittaa mahdolliset muut kulttuuripoliittista selontekoa koskevat huomionne.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on pyytänyt lausuntoja luonnoksesta valtioneuvoston kulttuuripoliittiseksi selonteoksi. FiComilta ei ole pyydetty lausuntoa, mutta myös jakelulistan ulkopuoliset tahot voivat antaa lausuntonsa, joten FiCom esittää kunnioittavasti seuraavaa:

FiComin keskeiset viestit

- Tekijänoikeussäätelyssä tulee ottaa tasapainoisella tavalla huomioon eri osapuolten intressit. Kulttuuripoliittista selontekoa ja erityisesti sen tekijänoikeuksia koskevia tavoitteita valmistellessa näin ei todellakaan ole tehty.
- Ministeriöiden välistä yhteistyötä on lisättävä, sillä tekijänoikeudet ovat elinkeinopoliittikkaa.
- Digitalisaation ja tekoälyn osalta kulttuuripoliittinen selonteko on täysin ristiriidassa pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelman kanssa.

Tekijänoikeussäätelyssä tulee ottaa huomioon kaikkien osapuolten intressit

Luonnoksessa kulttuuripoliittiseksi selonteoksi näkyy ikävästi tapa, jolla sitä on valmisteltu. Elinkeinoelämää ei ole kuultu juuri lainkaan, minkä vuoksi näkemys kulttuurin tulevaisuudesta on kirjoitettu ainoastaan luovan työn tekijöiden ja näitä edustavien järjestöjen näkökulmasta. Elinkeinoelämän edustajille ei myöskään ole lähetetty lausuntopyyntöä luonnoksesta. Ei siis ole ihme, että yhteinen näkemys luovien alojen vahvistamisen edellyttämistä toimista puuttuu (s. 49).

Pelkästään teleyritykset maksavat verkkotallennuspalveluista ja ulkomaisten televisiokanavien edelleenlähettämisestä joka vuosi yli 16 miljoonaa euroa tekijänoikeusmaksuja. Tämän lisäksi ne kasvattavat luovan alan tuottoja ohjelmaostoin sekä suorilla tilityksillä tuottajille. Tekijät saavat korvauksensa tekijänoikeusjärjestöjen tilitysten sijaan pääosin suoraan lähettäjäyrityksiltä, mikä koskee myös teleyritysten kautta tapahtuvaa jakelua.

Eduskunnan talousvaliokunta on pitänyt tärkeänä, että tekijänoikeussäätelyssä otetaan tasapainoisella tavalla huomioon eri osapuolten intressit (TaVL 43/2022 vp). Täältä pohjalta on erikoista, kuinka monessa kohtaa selontekoluonnosta annetaan ymmärtää, että taiteilijoiden ansiot eivät toteudu oikeudenmukaisesti (s. 13) eikä teoksen hyödyntäminen tuo korvausta tekijälleen (s. 24), kuinka ansaintaa tulee vahvistaa tekijänoikeustaloudessa (s. 25) ja kuinka tekijänoikeuden toimivuutta tulee lisätä (s. 29). Selontekoluonnoksessa on asetettu tavoitteeksi, että tekijänoikeuslainsäädäntöä ja -järjestelmää kehitetään ja ylläpidetään niin, että tekijöiden taloudelliset ja moraaliset oikeudet turvataan, lainsäädäntö ja järjestelmä tukevat oikeuksien tehokasta lisensointia ja ansaintalogiikoiden innovatiivista kehittämistä, sopimusosapuolten välillä vallitsee nykyistä parempi tasapaino, oikeuksien valvonta on tehokasta ja käytössä on kehittynyt tekijänoikeuden digitaalinen infrastruktuuri (s. 30).

Suomessa on vasta uudistettu tekijänoikeuslakia toimeenpanemalla direktiivi (EU) 2019/790 tekijänoikeudesta ja lähioikeuksista digitaalisilla sisämarkkinoilla eli ns. DSM-direktiivi. Tässä yhteydessä tekijänoikeuslakiin on lisätty lukuisia tekijöiden asemaa parantavia muutoksia. Liikenne- ja viestintävaliokunnan lausunnon (LiVL 41/2022 vp) mukaan hallituksen esityksessä HE 43/2022 vp tehtiin konsulttivetoisen valmistelun jälkeen useita merkittäviä muutoksia aiempaan hallituksen esityksen luonnokseen, jota oli valmisteltu avoimemmin ja virkamiestyönä. Muutokset pääosin heikensivät sananvapauden, tutkimuksen vapauden ja opetuksen vapauden sekä käyttäjien oikeuksien ja teknologiateollisuuden asemaa. Valiokunnan lausunnon mukaan muutokset paransivat useilta osin tekijänoikeusjärjestöjen asemaa, mutta saattoivat jopa heikentää tekijöiden asemaa. On käsittämätöntä, kuinka luonnoksessa kulttuuripoliittiseksi selonteoksi todetaan vielä kaiken tämän jälkeen, ettei sopimusosapuolten välillä vallitse nykyään tasapaino.

Selontekoluonnoksen mukaan tekijänoikeusjärjestelmä toimii, kun tekijöiden taloudelliset ja moraaliset oikeudet on turvattu ja kun lainsäädäntö ja järjestelmä tukevat oikeuksien tehokasta lisensointia ja luovan talouden ansaintalogiikoiden innovatiivista kehittämistä (s. 49). Tällä hetkellä lainsäädäntö ja järjestelmä eivät tue oikeuksien tehokasta lisensointia. Tekijät ovat edustajineen itse asiassa vastustaneet kaikkia ehdotuksia tilanteen korjaamiseksi, oli kyseessä alkuperäisen lähettämisen ja edelleenlähettämisen määrittelemiseen liittyvien epäselvyyksien selkeyttäminen tai tekijänoikeuslainsäädännön kokonaisuudistus tällä hallituskaudella.

Eduskunta on lausumassaan EV 312/2022 vp edellyttänyt, että valtioneuvosto arvioi tekijänoikeuslain toimivuutta ja vaikutuksia eri tahojen ja toimijoiden näkökulmista. Arvioinnissa tulee eduskunnan mukaan ottaa huomioon perusoikeusvaikutusten punninta suhteessa sääntelyn tulkinta- ja soveltamiskäytäntöihin sekä erityisesti alkuperäisen ja edelleen lähettämisen määrittelytarpeet. Lisäksi eduskunta on edellyttänyt, että valtioneuvosto arvioi tekijänoikeuslainsäädännön kokonaisuudistuksen tarpeen tekijänoikeusjärjestelmän läpinäkyvyyden sekä lainsäädännön selkeyden ja ymmärrettävyyden vahvistamiseksi ja ottaa tässä huomioon kansallisen liikkumavaran.

Kuten selonteon ainoassa tekijänoikeudella suojattuja sisältöjä hyödyntävien yritysten näkökulmaa käsittelevässä virkkeessä todetaan, toimiva tekijänoikeusjärjestelmä on selkeä, ennustettava, teknologianeutraali, liiketoiminnassa tarvittavien oikeuksien hankinnan mahdollistava ja tekijöiden kanssa yhteistyöhön kannustava (s. 50). Sisältökustannusten ennakoitavuus on edellytys investointipäätösten tekemiselle.

Selontekoluonnoksessa on edellytetty, että oikeuksia valvotaan tehokkaasti ja käytössä ovat riittävät keinot piratismiin estämiseksi (s. 50). Kiinnostavat ja helppokäyttöiset lailliset palvelut ovat paras tapa vähentää laittomien, tekijänoikeuksia loukkaavien sisältöjen käyttöä. Suomen tilanne piratismiin kannalta on ollut muuta Eurooppaa parempi: Euroopan unionin teollisoikeuksien viraston EUIPO:n tuoreimman, vuoden 2023 tutkimuksen (https://euipo.europa.eu/tunnel-web/secure/webdav/guest/document_library/observatory/documents/reports/2023_IP_Perception

_Study/2023_IP_Perception_Study_FullR_en.pdf) mukaan suomalaiset hakeutuivat laittoman sisällön pariin vähiten EU:ssa (9 %, tutkimuksen s. 47), ostivat vähiten piraattituotteita (8 %, tutkimuksen s. 36) ja katsoivat toiseksi vähiten laittomasti urheilua (8 %, tutkimuksen s. 50). Käytössä on siis varmasti jo valmiiksi riittävän tehokkaan keinot piratismiin estämiseksi, ja pääpaino tulee ensisijaisesti olla laillisten palvelujen toimintaedellytysten parantamisessa.

Luonnoksen sivulla 27 esitettyä tavoitetta siitä, kuinka sidosryhmien kanssa laaditaan periaatteet tekijänoikeuden ja aineettoman pääoman arvottamiseksi ja lisätään alan yritysten ja rahoittajien välistä vuoropuhelua, ei voida pitää realistisena. Tekijänoikeuden yhteishallinnoinnista annetussa laissa (1494/2016) lisensointiehtoja koskevia vaatimuksia käsittelevässä 35 §:ssä todetaan, kuinka tekijänoikeuskorvauksen kohtuullisuutta arvioitaessa otetaan huomioon mm. oikeuksien käytön taloudellinen arvo liiketoiminnassa teosten ja muiden suojan kohteiden käytön luonne ja laajuus huomioon ottaen sekä muut korvauksen kohtuullisuuteen vaikuttavat seikat. Saman pykälän mukaan yksinoikeuksien ja korvausoikeuksien hintojen on oltava kohtuullisia, joten vaikuttaa hyvin epätodennäköiseltä, että kilpailua rajoittamalla ja kollektiivisesti sopimalla voitaisiin saada aikaiseksi eri alojen erityispiirteet huomioiva ratkaisu tekijänoikeuksien arvottamiseksi.

Ministeriöiden välistä yhteistyötä lisättävä: tekijänoikeudet ovat elinkeinopolitiikkaa

Luonnoksessa kulttuuripoliittiseksi selonteoksi ehdotetaan uutta pysyvää, neuvoa-antavaa toimielintä, jonka tehtävänä on mm. tehdä aloitteita kulttuuri- ja luovien alojen kokonaisvaltaiseksi edistämiseksi eri politiikka-aloilla. Luonnoksen mukaan mahdollisimman monialaisessa toimielimessä, jonka työn ytimessä ovat alan kestävä kehittäminen ja kasvu, ovat edustettuna kulttuuri- ja luovien alojen ammattilaisten lisäksi myös elinkeinoelämä, isot kaupungit ja relevantit ministerit (s. 26).

Ehdotus on kannatettava ja vastaa pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelmassa sivulla 92 esitettyä tavoitetta rakentaa opetus- ja kulttuuriministeriön sekä työ- ja elinkeinoministeriön hallinnon alojen välille pysyvät yhteistyön käytännöt kulttuuri- ja taidealojen elinvoimaa edistävien toimien koordinoimiseksi yhteistyössä alan toimijoiden ja edustajien kanssa.

Uudistetun IPR-strategian tavoitteisiin pääsemiseksi ja sisältöalan kasvun tukemiseksi aineettomia oikeuksia tulee kuitenkin tarkastella kokonaisuutena. Jotta tämä on mahdollista, kaikkien immateriaalioikeuksien lainsäädännön valmistelu ja käytännön hallinto olisi järkevää keskittää työ- ja elinkeinoministeriöön. Samalla vahvistuisi ymmärrys tasapainoisten tekijänoikeuksien merkityksestä alan kasvuun, kehitykselle ja innovaatioille. Tekijänoikeudet eivät ole vain kulttuuripoliittikka vaan enenevässä määrin elinkeinopolitiikkaa. Jotta sisältöalaa voidaan edistää kokonaisvaltaisesti, myös liikenne- ja viestintäministeriöllä tulee olla rooli uudessa neuvoa-antavassa toimielimessä. Media- ja teleyrityksillä on merkittävä rooli kulttuuri- ja elinkeinopolitiikassa tekijänoikeudella ja laajemminkin immateriaalioikeudella suojatun aineiston ostajina, tuotteistajina, markkinoijina, myyjinä ja jakelijoina.

Digitalisaatio ja tekoäly ovat mahdollisuus, eivät uhka

Selontekoluonnoksessa todetaan, kuinka Suomen talouden haasteet, kuten digitaaliseen palvelutalouteen siirtyminen, globaalien digijättien ylivalta ja vähäiset investoinnit aineettomaan pääomaan (erityisesti Ruotsiin tai Yhdysvaltoihin verrattuna), koskevat myös kulttuuri- ja luovien alojen yrityksiä (s. 45). Näkemys Suomen talouden haasteista on vähintäänkin erikoinen. Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelman mukaan Suomi on yksi maailman menestyneimmistä teknologiasta ja digitalisaatiosta hyvinvointia ammentavista maista (hallitusohjelman s. 96). Hallituskauden tavoitteena on luoda kilpailukykyä datataloudesta ja digitalisaatiosta (hallitusohjelman s. 97), sillä digitalisaatio, nopeat datayhteydet ja teknologian kehittyminen voivat oikein hyödynnettyinä merkittävästi parantaa ihmisten elämänlaatua, yritysten kilpailukykyä ja työvoiman saatavuutta sekä tehostaa julkista hallintoa (hallitusohjelman s. 111).

Myös tekoälyn osalta luonnos kulttuuripoliittiseksi selonteoksi on täysin vastakkainen hallitusohjelman kanssa. Hallitusohjelman mukaan Suomi on teknologinen edelläkävijä, joka hyödyntää digitalisaation ja tekoälyn mahdollisuudet täysimääräisesti, ihmiset mukana pitäen (hallitusohjelman s. 6). Investoinnit digiteknologiaan sekä teknologian tehokas soveltaminen ovat yritysten kilpailukykyyn ja kasvun keskiössä. Uusien teknologioiden, kuten kvanttilaskennan, robotiikan ja tekoälyratkaisujen, tehokas hyödyntäminen sekä automaatioasteen nosto luovat uutta liiketoimintaa, tukevat yritysten kilpailukykyä ja helpottavat osaltaan työvoimapulaa (hallitusohjelman s. 97). Hallitusohjelmassa on tavoitteena varmistaa teknologianeutraali ja laajasti automatisaation sekä uusien teknologioiden, kuten tekoälyn, vastuullisen hyödyntämisen mahdollistava lainsäädäntö (hallitusohjelman s. 101). EU:n tulisi hallitusohjelman mukaan ottaa vahvempi rooli kyberturvallisuudessa olemassa olevien toimivaltuuksien rajoissa sekä tarjota suotuisa toimintaympäristö tekoälyn kehittämiseksi ja käyttöönnotolle (hallitusohjelman s. 172). Selonteossa tulisi ottaa huomioon mm. edellä mainitut hallitusohjelman kirjaukset ja laajasti myös tekoälyn tuomat hyödyt kansalaisille, elinkeinoelämällä ja yhteiskunnalle.

Selontekoluonnoksessa tekoäly tunnutaan näkevän lähinnä uhkana. Tekoälyyn ja sen käyttämiseen luovassa työssä liittyy luonnoksen mukaan eettisiä kysymyksiä, tekijänoikeuskysymyksiä (tekoälyn koulutus ja tekoälyn avulla tuotettu sisältö), kielteisiä vaikutuksia (väärinkäyttö, inspiraation ja mielikuvituksen rapautuminen) sekä kestävä kehityksen ja luonnonvarojen käytön haasteita (s. 48–49). Selonteon mukaan teknologinen kehitys ei saa syrjäyttää luovaa työtä ja sen seurauksena luovalle tekijälle syntyviä oikeuksia (s. 49). Selonteossa tulisi huomioida, että monet tekoälytyökalut, joita on kehitetty yhteistyössä luovan alan työntekijöiden kanssa, tukevat ja tehostavat luovaa prosessia, tarjoavat ihmisille uusia tapoja ilmaista itseään ja tekevät kulttuurin luomisesta saavutettavampaa. Tekoälyn hyödyntäminen edellyttää kuitenkin tasapainoista tekijänoikeusjärjestelmää, jossa otetaan huomioon sekä oikeudenhaltijoiden edut että tarve kehittää innovaatioita, jolloin voidaan luoda sellaisia kaupallisia markkinoita, joille on kysyntää.

Selontekoluonnoksen mukaan tekoölyyn liittyvät tekijänoikeudelliset kysymykset ja luovan työn tekijöiden suojaaminen tulee ratkaista Euroopan unionin tasolla ja kansainvälisillä sopimuksilla (s. 49). Tältä osin on huomattava, että Euroopan unionin tekoölyasetus tuli voimaan 1.8.2024, ja sen soveltaminen on käynnistymässä jäsenmaissa. Tekoölyasetuksella luodaan yhtenäiset säännökset tekoölyjärjestelmien kehittämiseksi, markkinoille saattamiselle, käyttöönotolle ja käytölle unionissa. Asetuksen johdantokappaleen 1 mukaisesti asetuksella varmistetaan tekoölyyn perustuvien tavaroiden ja palvelujen vapaa liikkuvuus rajojen yli, mikä estää jäsenvaltioita asettamasta tekoölyjärjestelmien kehittämistä, markkinoille saattamista ja käyttöä koskevia rajoituksia, ellei sitä nimenomaisesti sallita tekoölyasetuksessa. Tarvetta lisäsääntelylle ei ole, sillä DSM-direktiivissä säännelty tekijänoikeuden rajoitus tekstin- ja tiedonlouhinnasta mahdollistaa tietyissä tilanteissa myös tekoölyn kouluttamisen. Selontekoluonnoksessa sentään tunnustetaan ja tunnustetaan, että Euroopan unionin omat lainsäädäntöratkaisut lisäävät unionin strategista autonomiaa myös tekoölyn kehityksessä ja vahvistavat taloutta ja turvallisuutta (s. 49).

Metsola Asko
FiCom ry